

अपाङ्गता भएका महिलाहरुको आर्थिक अधिकार एवम् लैङ्गिक हिंसा सम्बन्धि अवस्था विश्लेषण

(कार्यमुलक अनुसन्धानमा आधारित)

तिलोत्तमा नगरपालिका, लुम्बिनी प्रदेश, २०८०/०८१

प्रकाशक

नेत्रहीन महिला संघ नेपाल

सुकेधारा ४, किनारामार्ग, काठमाडौं ।

टेलिफोन : ०१-४३७७६६३, ९८५१३५९१०६

ईमेल: bwanepal@gmail.com

वेबसाइट: www.bwan.org.np

Blind Women Association Nepal

साभेदारी

Disability
Rights Fund

नेत्रहीन महिला संघ नेपाल विसं २०६७ सालमा विधिवत् रूपमा स्थापित भइ विशेषगरी दृष्टिविहीन महिलाहरूको हक, अधिकारको संरक्षण एवम् प्रवर्धन गर्दै आइरहेको एक गैरनाफामुखी, गैरराजनीतिक बिशुद्ध सामाजिक संस्था हो। अपाङ्गता भएका महिलाहरूको सामाजिक तथा आर्थिक सशक्तीकरणका लागि पैरवी गर्दै आएको यो संस्थाले दृष्टिविहीन लगायत अपाङ्गता भएका महिलाहरूका रोजगारी तथा स्वरोजगारी प्रवर्धन गर्न रोजगारदाताहरूसँग अन्तरक्रिया, सीप तथा क्षमता विकास तालिम र बीउ पूँजी वितरण, उध्यमशीलता तथा बजार व्यवस्थापन सम्बन्धि तालिम आदि सञ्चालन गरिरहेको छ। त्यस्तै हिंसा प्रभावित अपाङ्गता भएका महिलाका लागि न्यायमा पहुँच अभिवृद्धि गर्न कानुनी सहायता, पारिवारिक परामर्श, कानुनी साक्षरता जस्ता तालिमहरू संचालन गरी न्यायमा पहुँचका लागि वातावरण तयार गर्दै आएको छ।

अध्ययनको उद्देश्य

मुख्य उद्देश्य:

तिलोत्तमा नगरपालिकामा बसोबास गर्ने अपाङ्गता भएका महिलाहरूको नमुना अध्ययन गरी अवस्था विश्लेषण गर्नु।

विशिष्ट उद्देश्यहरू:

- अपाङ्गता भएका महिलाहरूको शिक्षा, रोजगारी, पारिवारिक तथा सामाजिक सहभागीता बारेमा पहुँचको अवस्था पत्ता लगाउनु।
- अपाङ्गता भएका महिला विरुद्ध हुने हिंसाको न्यूनीकरण गर्दै मानवअधिकारको प्रवर्धन गर्न सहयोग पुर्याउनु।
- अपाङ्गता भएका महिलाहरूको सामाजिक आर्थिक अधिकार प्रवर्धनका लागि प्रमाणमा आधारित पैरवी गर्नु।

अध्ययनको विधि

तथ्याङ्क संकलन: प्रश्नावली निर्माण, गुगल फर्म, प्रत्यक्ष भेटगाट र अन्तर्क्रिया

अध्ययन इकाइ: नेपाल सरकारले वर्गीकरण गरेका सबै १० प्रकारकै अपाङ्गताको सहभागीता गराउने गरी ५० जना अपाङ्गता भएका महिलाहरूको छनोट

अध्ययन स्थान: तिलोत्तमा नगरपालिका (नगरपालिकाका सबै वडाहरू समावेश हुनेगरी), रुपन्देही

अध्ययनका सहभागी: ५० जना अपाङ्गता भएका महिलाहरू

तथ्याङ्क विश्लेषण: एक्सलको प्रयोग गरी साङ्ख्यिक विश्लेषण (Quantative analysis)

अध्ययनको नतीजा/परीणाम

खण्ड (क) व्यक्तिगत विवरण

जातिगत सहभागिता

सहभागी अपाङ्गता भएका महिलाहरूमध्ये ८% सहभागीहरू दलित समुदायबाट, २४% सहभागीहरू जनजाति समुदाय र सबैभन्दा बढि ६८% सहभागीहरू खसआर्य समुदायका रहेको पाइयो।

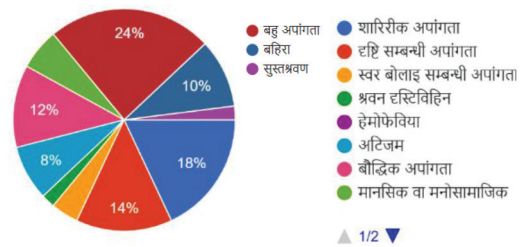
शैक्षिक योग्यता

तिलोत्तमा नगरपालिकाभित्रका अपाङ्गता भएका महिलामध्ये ३८% निरक्षर, २६% सामान्य लेखपढ गर्न सक्ने, १८% विद्यालय शिक्षा उत्तिर्ण गरेका, र १४% ले उच्च शिक्षा हासिल गरेका छन्। कक्षा १० सम्म पढेका र हाल अध्ययनरत महिलाको संख्या समान रूपमा २% छ। सबैका लागि शिक्षा नीतिको कार्यान्वयन र बालिका शिक्षामा राज्यको लगानी भइरहे पनि एक तिहाइभन्दा बढी अपाङ्गता भएका महिलाहरू अझै शिक्षाको उज्यालोबाट विमुख रहनु भनेको गम्भीर विचारको विषय हो।

अपाङ्गताको प्रकार:

अपाङ्गताको प्रकारका आधारमा हेर्दा बहु अपाङ्गता २४%, शारीरिक अपाङ्गता १८%, दृष्टि सम्बन्धि अपाङ्गता १४%, बौद्धिक अपाङ्गता १२%, बहिरा १०%, अटिज्म ८%, मनोसामाजिक अपाङ्गता ६%, स्वरबोलाइ सम्बन्धि अपाङ्गता ४%, श्रवण-दृष्टिविहीन अपाङ्गता २%, र सुस्तश्रवण अपाङ्गता २% रहेको पाइयो।

अपाङ्गताको किसिम
50 responses

खण्ड (ख) अपाङ्गतासँग सम्बन्धित सवालहरू

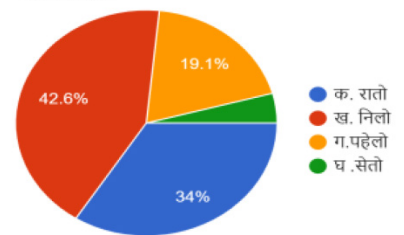
अपाङ्गता परिचयपत्र

अध्ययनमा सहभागीहरूमध्ये ९२% सहभागीहरूले अपाङ्गता परिचय-पत्र छ भनेका छन् भने ८% सहभागीहरूले उक्त परिचयपत्र छैन भनी उत्तर दिएका छन्।

परिचयपत्रको प्रकार

सहभागीहरू मध्ये ४२.६% ले रातो “क” वर्गको परिचय पत्र, ३४% ले निलो “ख” वर्गको परिचय पत्र, १९.१% ले पहेलो “ग” वर्गको परिचय पत्र र ४.३% ले सेतो “घ” वर्गको परिचय पत्र लिएको देखिन्छ।

2. यदि छ भने कुन प्रकारको परिचय पत्र छ ?
47 responses

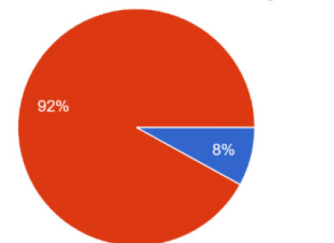
सामाजिक सुरक्षा भत्ता

सामाजिक सुरक्षा भत्ता सम्बन्धमा सोधिएका प्रश्नमा ९६% सहभागीहरूले अपाङ्गता परिचय पत्र बनाएमा भत्ता पाइने जानकारी रहेको जनाएका छन् भने ४% सहभागीहरू यस विषयमा अनभिज्ञ रहेको देखिन्छ।

रोजगारीमा संलग्नता

सहभागीहरूमध्ये जम्मा ८% रोजगारीमा आवद्ध छन्। रोजगारमध्ये पनि ७५% दृष्टिविहीन र २५% शारीरिक अपाङ्गता भएका महिला रहेका छन्। यसरी हेर्दा सरकारी नोकरीमा सहभागी हुने व्यक्तिहरूमा दृष्टिविहीन महिलाहरू र निजी क्षेत्रमा शारीरिक अपाङ्गता भएका महिलाहरूको संलग्नता देखिन्छ।

1. तपाईं रोजगारमा आवद्ध हुनुहुन्छ ?
50 responses

राज्यले सार्वजनिक-निजी साझेदारिको नीति अबलम्बन गरे तापनि अपाङ्गताको सवालमा निजी क्षेत्रको योगदान नगन्य मालामा मात्र रहेको छ। लोकसेवा लगायतका विभिन्न परिक्षा उत्तिर्ण गरेर आफूलाई प्रतिस्पर्धामा अब्बल ठहराउन सफल अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको पदस्थापनमा हुने कठिनाई पनि उत्तिकै पेचिलो बन्दै गएको छ।

खण्ड (ग) अपाङ्गता भएका महिलाहरूको आर्थिक सहभागिता

स्वरोजगारी

अपाङ्गता भएका महिलाहरूलाई यदि स्वरोजगारमा आवद्ध हुनुहुन्छ भने के उत्पादन तथा व्यावसाय गरिराख्नु भएको छ? भन्ने प्रश्न गरिएको थियो, जसमध्ये २% सहभागीहरूले मात्र प्रतिक्रिया दिएका छन्। यस्तो स्वरोजगारीमा धुप, अगरबत्ती आदि उत्पादन गर्ने गरेको कुरा उल्लेख छ। सोही प्रतिक्रियालाई थप स्पष्ट पार्न सोधिएको सवालमा व्यवसायको बजार प्रवर्द्धन कसरी गर्ने सम्बन्धि २% सहभागीद्वारा मात्र प्रतिक्रिया दिएका छन्। उनीहरूले परिवारको सहयोगमा बजार व्यवस्था हुने कुरा उल्लेख गरेका छन्।

अध्ययनमा सहभागी महिलाहरूमध्ये जम्मा २%ले मात्र स्वरोजगार गर्ने र त्यसको बजार व्यवस्थापनमा परिवारको भर पर्नु पर्ने बाध्यता देखिनुले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको स्वरोजगारीको स्थिति राम्रो नभएको प्रष्ट आकलन गर्न सकिन्छ।

समान ज्याला वा पारिश्रमीक

१४% सहभागीले मातृ प्रतिकृया जनाएको उक्त प्रश्नमा समान ज्याला प्राप्त गर्ने सहभागीहरू ५७.१% र समान ज्याला प्राप्त गरेका छैनन् भन्ने ४२.९% रहेको छ ।

मासिक आमदानी

तपाइले मासिक रुपमा कति आमदानी गर्नुहुन्छ ? भन्ने सोध्दा मासिक रुपमा ६०% ले मासिक ३० हजार भन्दा माथी कमाइ हुने बताएका छन् भने २०% ले मासिक १० हजार भन्दा कम आमदानी हुने गरेको बताएका छन् । त्यस्तै २०% सहभागीहरूले मासिक ११ हजार देखि २० हजार सम्म कमाई हुने बताएका छन् । यो तथ्याङ्क जागीर खाने व्यक्तिहरूको मातृ हो । यसरी तथ्याङ्कको अध्ययन गर्दा सहभागीहरूभित्रकै ९०% बेरोजगार अपाङ्गता भएका महिलाहरूको बारेमा चर्चा गर्न बिसिन्नु हुदैन । राम्रो पक्ष के हो भने सरकारी निकायमा रोजगार प्राप्त गर्ने अपाङ्गता भएका महिलाहरूको मासिक आमदानी अन्यसरह रहेको पाइएको छ र सरकार अविभेदको नीति बमोजिम अघि बढिरहेको छ भन्न सकिन्छ ।

नियमित मासिक बचत

सहभागीहरूलाई मासिक आमदानीका आधारमा नियमित बचत हुन्छ कि हुदैन भनेर सोधिएको प्रश्नमा ९०% सहभागीहरूले प्रतिक्रिया दिएका छन् । नियमित आमदानी गर्नेहरूमध्ये ४०% ले मातृ बचत गर्ने बताएका छन् भने बाकी ६०% ले बचत नगर्ने प्रतिक्रिया दिएका छन् । यसबाट के थाहा हुन्छ भने ठूलो संख्याका अपाङ्गता भएका महिलाहरूले दैनिकी चलाउन पनि मुस्किल भइरहेको अवस्था भएका कारण बचत नगरेको हुन सक्छ ।

मासिक बचत गर्ने सम्बन्धमा विश्लेषण गर्दा हरेक महिना १०० भन्दा कम बचत गर्ने महिलाहरू ९.५%, १०० देखि १००० सम्म बचत गर्ने महिलाहरू सबैभन्दा धेरै ५२.४%, ११०० देखि २००० सम्म बचत गर्ने महिलाहरू २८.६% र मासिक २००० भन्दा धेरै बचत गर्ने महिलाहरू ९.५% रहेका छन् ।

स.नं.	बचत	संख्या	प्रतिशत
१	रु. १०० भन्दा कम	२	९.५%
२	रु. १०० देखि १००० सम्म	११	५२.४%
३	११०० देखि २००० सम्म	६	२८.६%
४	२००० भन्दा धेरै	२	९.५%

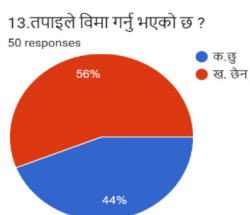
माथिको तथ्याङ्क हेर्दा अपाङ्गता भएका महिलाहरूले खासै धेरै बचत गर्न सक्ने आमदानीको स्रोतमा पहुँच पुगेको देखिदैन । कूल सहभागीहरू मध्ये पनि जम्मा ४२% ले मातृ मासिक बचत हुने बताएका र त्यसमा पनि सबैभन्दा धेरैले मासिक १०० देखि १००० सम्म मातृ बचत गर्ने गरेको देखिन्छ । यसबाट अपाङ्गता भएका महिलाहरूको आमदानी र उनिहरूको जिवनस्तर के कस्तो छ भनेर अनुमान लगाउन कुनै कठिन छैन ।

नियमित बचत र समस्याहरू

वित्तीय संस्थामा कारोबार गर्ने क्रममा कस्ता समस्या तथा चुनौतिहरू भोग्नुभएको छ ? भन्ने सवालमा बचत नगर्ने महिलाहरू मध्ये १३.८% ले साक्षी विना कारोबार गर्न नदिने बताएका छन् । त्यसै गरी ८२.८% महिलाहरूले पहुँचयुक्त वातावरणको अभावले गर्दा बचत गर्न नसकेको बताएका छन् भने ३.४% ले ई-बैंकिङ सेवा प्रयोगको अभावमा बचत नगर्ने गरेको बताएका छन् । समगर्को अनुभव र भोगाइका आधारमा अधिकांश सहभागीहरूले पहुँचयुक्त वातावरणको अभावका कारण बचत गर्न नसकेको बताएको पाइन्छ ।

बीमा सेवा

तपाइले बीमा गर्नुभएको छ ? भनी सोधिएको प्रश्नमा ४४% सहभागीहरूले मातृ बीमा गरेको र ५६% सहभागीहरूले कुनै किसिमको पनि बीमा नगरेको बताएका छन् ।

सरकारी वा अन्य अनुदान

तपाइले सरकारी निकाय वा अन्य कुनै माध्यमबाट अनुदान वा कर्जा लिएर कुनै काम वा व्यावसाय गर्नु भएको छ ? भन्ने सवालमा जम्मा ६% सहभागीहरूले

सरकारी वा अन्य निकायबाट कर्जा लिएको बताएका छन् भने ९४% सहभागीहरूले कुनै अनुदान वा कर्जा समेत नलिएको बताएका छन् । अपाङ्गता भएका महिलाहरूको ठूलो हिस्सा अनुदान वा कर्जाबाट बञ्चित रहेको देखिन्छ ।

व्यवसायको निरन्तरता

तपाइले आफ्नो व्यवसायलाई निरन्तर संचालन गरिरहनु भएको छ ? भन्ने सवालमा सहभागीता जनाउने मध्ये २०% ले निरन्तरता दिएको बताएका छन् भने ८०% ले छैन भन्ने जवाफ दिएका छन् । यसरी हेर्दा व्यवसायलाई निरन्तरता दिने प्रवृत्ति निरासाजनक रहेको छ ।

सिप तथा अनुदान

तपाइले आफ्नो व्यावसायको प्रवर्धन / पेशागत वृत्ति विकासको लागि क्षमता अभिवृद्धिका कुनै तालिम प्राप्त गर्नु भएको छ ? भन्ने सवालमा १४% सहभागीले तालिम पाएको र ८६% सहभागीले कुनै तालिम नपाएको बताएका छन् ।

यस सवाललाई अझ गहिराइसम्म पुर्याउन तपाइले तपाईको नगरपालिका वा वडाबाट कुनै व्यावसायिक सिपमुलक तालिम लिने अवसर पाउनु भएको छ ? भन्ने सवालमा १८% सहभागीले आफ्नो पालिका वा वडाबाट तालिम लिन पाएको र ८२% ले कुनै तालिम लिन नपाएको बताएका छन् । यसरी हेर्दा निकै सानो समुह सिप तथा अनुदानको पहुँचसम्म पुग्न सकेको भए पनि ठूलो हिस्सा अझै सिप, अनुदान आदिको पहुँच बाहिर नै रहेको पुष्टि हुन्छ ।

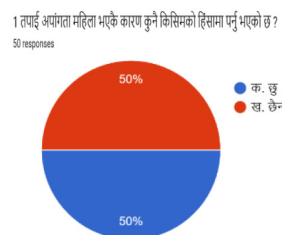
खण्ड (घ) लैंगिकतामा आधारित हिंसा

लैंगिकतामा आधारित हिंसा

तपाई अपाङ्गता भएको महिला भएकै कारण कुनै किसिमको हिंसामा पर्नु भएको छ ? भनी प्रश्न राख्दा सहभागीहरूमध्ये हिंसामा पर्ने महिलाहरू ५०% रहेको र कुनै किसिमको हिंसामा परेको छैन भन्ने महिलाहरू ५०% रहेको पाइयो ।

हिंसाको स्वरूप वा प्रकार

सहभागीहरू मध्ये १२% ले आर्थिक पारिश्रमिक, ज्याला, सम्पत्तिमाथी ठगी हुने गरेको बताएका छन् भने बाकि ८८% सहभागीहरूले मानसिक / मनोबैज्ञानिक (गाली गलौज, दबाब) जस्ता हिंसा हुने गरेको बताएका छन् । यस अध्ययनबाट शारीरिक (कुटपिट, घरबाट निकाला, अंग भन्डर्नेर यौनजन्य हिंसा जस्ता हिंसामा परेको कसैले पनि नबताउनुले यस्ता हिंसा उक्त समाजमा भए नभएको विषयमा थप अध्ययन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

हिंसा हुने स्थान वा ठाउँ

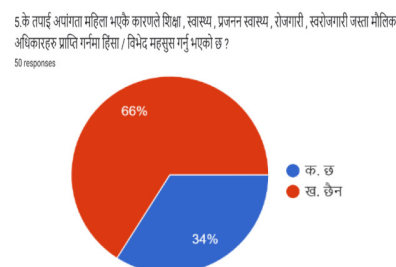
सहभागीहरूलाई यस्तो हिंसा सबैभन्दा बढी कुन ठाउँमा भएको महसुस गर्नु भएको छ ? भनेर सोधिएका सवालमा हिंसामा परेका मध्ये ८% ले घर परिवारबाट नै हिंसा हुने गरेको बताएका छन्, ४% ले कुनै कुरा खुलाउन चाहेका छैनन् अर्थात अन्य भन्ने विकल्प छानेका छन् । बाकि ८८% सहभागीहरूले सार्वजनिक स्थल जस्तै विद्यालय, सार्वजनिक यातायात, सडक आदि सार्वजनिक ठाउँमा हिंसा हुने गरेको बताएका छन् ।

लैंगिक हिंसाको सामना

सहभागीहरूलाई आफूमाथि हुने लैङ्गिक हिंसाको प्रतिकार गर्ने गरेको वा नगरेको भन्ने प्रश्नमा सहभागीहरूमध्ये ५३.३% ले चुपचाप बसेर सहन गर्ने बताएका छन् । त्यसैगरी, २०% ले भने आफन्तको सहयोग लिएर प्रतिवाद गर्ने, १३.३% ले साथीभाइको मद्दतबाट प्रतिकार गर्ने, ६.७% ले आफै बोलेर प्रतिकार गर्ने जनाएका छन् भने ६.७% ले सबैको मद्दतबाट प्रतिकार गर्ने गरेको बताएका छन् ।

मौलिक अधिकार प्राप्तिमा हिंसा र विभेद

३४% सहभागीहरूले आफू अपाङ्गता भएकै कारणले विभिन्न

किसिमका मौलिक हकहरूबाट बञ्चित भएको बताएका छन् भने ६६% सहभागीहरूले शिक्षा, स्वास्थ्य जस्ता मौलिक हक प्रयोगमा कुनै विभेदमा नपरेको बताएका छन् । यसरी हेर्दा अझै पनि एक तिहाइ भन्दा बढि अपाङ्गता भएका महिलाहरू विभिन्न किसिमका अधिकार प्रयोगबाट बञ्चित रहनु परेको पुष्टि हुन्छ ।

न्यायिक उपचारका लागि संघसंस्थाहरूसँगको पहुँच

अपाङ्गता भएका महिलाहरूलाई हिंसा सामना गर्न तपाईं न्यायको लागि कुनै संघ संस्था वा सरकारी निकायसम्म जानु भएको छ ? भन्ने सवालमा ९८% अपाङ्गता भएका महिलाहरूले न्याय खोज्न कतै नजाने गरेको बताएका छन् भने न्यायको लागि सरकारी निकाय वा संघसंस्थामा जाने जम्मा २% मात्र रहेका छन् ।

बालविवाह

यदि तपाईं विवाहित हो भने विवाह हुदा हजुरको उमेर कति थियो ? भन्ने सवालमा १२ वर्ष देखि १८ वर्षको उमेरमा विवाह भएको बताउने महिलाको प्रतिशत ३१.२%, १९ वर्ष देखि २५ वर्ष उमेरमा विवाह हुने महिला ५०% र २६ वर्ष देखि ३५ वर्ष उमेर समुहमा विवाह हुने महिला १८.८% रहेको छन् भने ३५ वर्ष भन्दा माथी विवाह हुने महिला कोही देखिदैनन ।

हाम्रो कानूनले विवाहका लागि २० वर्ष न्यूनतम उमेर निर्धारण गरेको भएपनि उमेर नपुग्दै विवाह गर्नेको संख्या ३६% रहेको कारण हाम्रो समाजमा अझै पनि बालविवाहको समस्या विकराल रुपमै रहेको पुष्टि हुन्छ । सामान्यतया अपाङ्गता हुने वित्तिकै वैवाहिक जिवनको अवसर नै नहुने अथवा बालविवाहको चपेटामा पर्नु पर्ने बाध्यता हाम्रो समाजको सामाजिक विकृतिको रुपमा सशक्त अवस्थामा नै छ भन्ने कुरा यो अध्ययन प्रतिवेदनले देखाउछ ।

अविवाहित महिलाको अधिकार

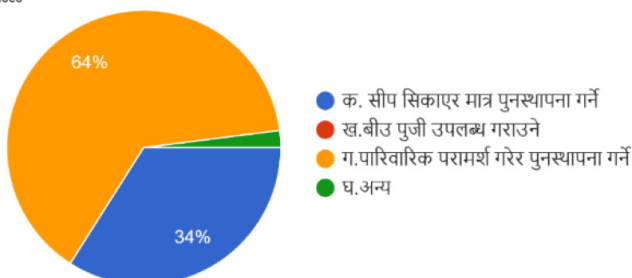
यस अध्ययनमा ६८ प्रतिशत अपाङ्गता भएका महिलाहरू अविवाहित रहेको पाइनुले अपाङ्गता भएका महिलाहरूको सामाजिक र पारिवारिक जीवन अन्य महिलाको तुलनामा कमजोर र दयनीय रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ । यस अध्ययनमा पनि यदि तपाईं अविवाहित महिला हुनुहुन्छ भने तपाइको परिवारमा रहेका अन्य सदस्य/ दाजुभाइ सरह अधिकार प्राप्त गर्नु भएको छ ? भन्ने सवालमा ३८.८% ले अरु सरह अधिकार पाएको बताएका छन् भने ६१.२%ले कुनै अधिकार नपाएको बताएका छन् । यसबाट पुष्टि हुन्छ कि अझै पनि झण्डै दुई तिहाई अपाङ्गता भएका अविवाहित महिलाहरू पैतृक सम्पत्ती पाउनबाट बन्चित रहेका छन् ।

लैङ्गिक हिंसा सम्बन्धि तालिम र कानुनी शिक्षा

के तपाईंले आफुमाथी लैङ्गिक हिंसा भएको कुरालाई पहिचान गर्ने र प्रतिक्रिया दिने कानुनी सचेतना अभिवृद्धि सम्बन्धि शिक्षा वा तालिम लिनु भएको छ ? भनेर सोधिएका प्रश्नमा २४% सहभागीहरूले मात्र त्यस प्रकारको तालिम लिएको र ७६% सहभागीहरूले त्यस किसिमको तालिम लिन नपाएको बताएका छन् ।

हिंसा प्रभावितको पुनर्स्थापना

३०. हिंसा प्रभावित अपाङ्गता भएका महिलाको पुनर्स्थापनाका लागि सरोकारवाला निकायले के गर्नुपर्छ ?
50 responses

हिंसा प्रभावित अपाङ्गता भएका महिलाको पुनर्स्थापनाका लागि सरोकारवाला निकायले के गर्नुपर्छ? भन्ने सवालमा ३४% सहभागीले सिप सिकाएर मात्र

पुनर्स्थापना गर्नु पर्ने बताएका छन् । त्यसैगरी ६४% सहभागीहरूले पारिवारिक परामर्श गरेर पुनर्स्थापना गर्नु पर्ने कुरा बताएका छन् भने २% ले कुनै सुझाव सुझाउन सकेका छैनन् । यसबाट थाहा हुन्छ कि अपाङ्गताको क्षेत्रमा पारिवारिक परामर्शको ठूलै खाचो रहेको छ । परिवारको सहयोग नभएको अवस्थामा कसैलाई पुनर्स्थापना गर्न कठिन हुन्छ ।

सुझावहरू

सहभागीहरूसँग गरिएको प्रत्यक्ष अन्तरक्रिया र प्राप्त अन्य आधारका अतिरिक्त उनिहरूले दिएका सुझावहरूको आधारमा निम्नानुसारका सुझावहरू प्रस्तुत गरिएको छ :

१. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको मौलिक अधिकारलाई मध्यनजर गर्दै सहज रूपमा बैंकिङ सुविधा लिन र खाता खोल्ने वातावरण तथा ई-बैंकिङमा पहुँच पुर्याउनुपर्ने ।
२. सीपमूलक तालिम उपलब्ध गराउन आवश्यक नीति नियम निर्माण गरि कार्यान्वयन गरिनु पर्ने ।
३. अपाङ्गता भएका महिला तथा व्यक्तिहरूलाई नेपाल सरकार र स्थानीय तहको समन्वयमा रोजगारी र पुनःस्थापना सम्बन्धि आर्थिक सशक्तिकरणका नियमहरू बनाइ लागू गर्नुपर्ने ।
४. बौद्धिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई सरकारले नै हेरविचार गर्ने नीति नियमहरू निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्नुपर्ने ।
५. सरकारी रोजगारीमा कोटा निर्धारण गरिए जस्तै निजि क्षेत्रमा पनि अनिवार्य कोटा छुट्टाएर रोजगारी उपलब्ध गराउने बाध्यात्मक कानूनहरू बनाई लागू गरिनु पर्ने ।
६. वित्तीय संस्थाहरूमा कार्यरत कर्मचारी लगायत सेवा प्रदायक र सेवा प्रणाली अपाङ्गता मैत्री तथा पहुँचयोग्य बनाई कार्यान्वयन गरिनुपर्ने ।
७. 'क' वर्गको अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका परिवारका सदस्य र अन्य अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि बनेका कानुनी प्रावधान लागू गरिने व्यवस्था मिलाइनु पर्ने ।
८. लैङ्गिक हिंसाबाट मुक्त गर्न न्यायिक प्रक्रिया सरल र पहुँचयुक्त हुनुपर्ने ।
९. दशै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको समान पहुँच पुग्ने किसिमका कानूनहरू निर्माण गरी लागू गरिनुपर्ने ।
१०. अपाङ्गता भएका महिलालाई न्यायमा पहुँच अभिवृद्धिका लागि कानुनी सचेतनाका सशक्त कार्यक्रम गरिनु पर्ने ; सबै क्षेत्रमा महिला पुरुषको समान सहभागीता अनिवार्य हुनेगरी नीति नियम निर्माण गर्नुपर्ने र हिंसा गर्नेका विरुद्ध कडा सजाय हुने गरि नीति नियम तथा कानून निर्माण एवम् सशक्त कार्यान्वयन गरिनुपर्ने ।
११. लैङ्गिकताका आधारमा कुनै किसिमको हिंसा हुन नदिन कडा कानून निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्ने जिम्मा स्थानीय तहलाई समेत हुनु पर्ने ।
१२. हिंसामा पर्दा न्याय प्राप्त गर्ने प्रक्रिया बारे सचेतना जगाउने किसिमका कार्यक्रमहरू बनाई लागू गरिनुपर्ने ।
१३. अटिजम रोग नभइ यो दिमागको असमान किसिमको अवस्था हो भनेर चिनाउने खालका कार्यक्रमहरू गर्नु पर्ने ।
१४. सुनाइ सम्बन्धि अपाङ्गता भएका व्यक्तिले आफू हिंसामा परेको कुरा भनीरहदा उसले भनेको कुरा बुझ्न सक्ने वातावरण सृजना गर्ने अर्थात् उपयुक्त सांकेतिक भासा दोभाषेको अनिवार्य व्यवस्था मिलाइनु पर्ने ।